Kati Turtiainen, yliopistonlehtori
Jyväskylän yliopisto/Kokkolan
yliopistokeskus Chydenius
2.5.2022

VNS 1/2022 vp. Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta. Asiantuntijalausunto

Tämä lausunto liittyy ensisijaisesti tulevaisuusselonteon käsittelyssä kuvattuihin teemoihin: henkilökohtainen kriisinsietokyky, luottamus ja toivo. Ymmärrän luottamuksen keskeisenä yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana.

Nykyiset ulkoiset uhat aiheuttavat pelkoa ja hämmennystä kaikissa väestöryhmissä. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat ne väestönosat, joilla on vähän toimintamahdollisuuksia. Tähän ryhmään kuuluvat myös sotien ja vainon takia oleskeluluvan saaneet tai sitä hakevat henkilöt.

Polarisaatiota tietoisesti vauhdittava retoriikka ja vihapuhe saa kaikupohjan erityisesti marginalisoituneessa ja näköalattomassa väestössä. On tunnettua, että he ovat myös riskiryhmässä radikalisoitua. Ulkoisten uhkien torjumisen lisäksi on tärkeä tunnistaa kansainvälisen kehityksen vauhdittaman sisäisen polarisaatiokehityksen juurisyyt suomalaisessa yhteiskunnassa.

Sisäisen turvallisuuden perustana on luottamusyhteiskunnan vahvistaminen. Luottamusyhteiskunnan keskiössä on sellainen politiikka, joka **mahdollistaa yhteiskunnan toimijoiden välisen positiivisen keskinäisriippuvuuden**. Tällöin hyvinvointia tukevat palvelut ovat kaikille saavutettavissa ja motivaatio rakentaa demokratialle perustuvaa yhteiskuntaa säilyy. Negatiivinen riippuvuus puolestaan kaventaa toimintamahdollisuuksia esimerkiksi jääden pitkäaikaisesti riippuvaiseksi itselle ei-toivottavista viimesijaisesta sosiaaliturvasta. Tämän takia Ajankohtaisselonteon luvussa 3.4. mainitut asiat ovat ensiarvoisen tärkeitä henkilökohtaisen kriisinsietokyvyn ja koko yhteiskunnan koossapysymisen kannalta.

Henkilökohtaisen kriisinsietokyvyn vahvistamisessa tarvitaan hyvinvointialueiden rakentamisen yhteydessä myös kuntiin jääviä kulttuuri- varhaiskasvatus- ja perusopetuspalveluita. Lisäksi erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden ja vähemmistöryhmiin liittyvän kriisinsietokyvyn vahvistamiseen tarvitaan erittäin vahva **kansalaisyhteiskunnan panos**. Yhteisesti jaettujen käsitysten luomiseen palveluiden tarpeista, niiden saavutettavuudesta sekä laajemmin demokratian edistämisestä kansalaisyhteiskunnan panos on merkittävää (ml. kielelliset ja etniset vähemmistöt).

Luottamusyhteiskunnan ylläpitämisen elementtejä:

1. **Moninaisuuden tunnistaminen ja kunnioittaminen keskeisenä yhteiskuntaa koossapitävänä tekijänä.** Kuvitelma etnisesti, sosiaalisesti, kielellisesti tai kulttuurisesti yhtenäisestä Suomesta on aina ollut myytti. Esimerkiksi etnisen ja kielellisen monimuotoisuuden

lisääntymisen myötä puhe paluusta eräänlaiseen kuviteltuun yhtenäiskulttuuriin luo hajaannusta ja polarisoi yhteiskuntaa. Monimuotoisuuden kunnioittaminen lainsäädännössä ja viranomaiskäytännöissä on luottamusyhteiskunnan rakentamisen keskiössä. Tämän takia kaikki rakenteellisen, ryhmien välisen ja yksilöihin kohdistuvan syrjinnän torjuminen on tärkeää. Ajankohtaisselonteossa oleva huomio venäläisväestöön kohdistuvan syrjinnän torjumisessa on ensiarvoisen tärkeää. Valitettavasti on viitteitä, että kyseistä syrjintää tapahtuu jo varhaiskasvatuksessa.

Monimuotoisuutta kunnioittavalla politiikalla voidaan säilyttää keskinäiseen luottamukseen perustuva keskusteluyhteys eri väestöryhmien ja kansalaisyhteiskunnan kesken. Tämä on myös demokratian toteutumisen kannalta keskeistä.

2. Luottamuksen keskeinen indikaatio on **informaation antajan tunnistaminen luotettavaksi henkilöksi tai organisaatioksi.** Tämä on tunnistettu keskeiseksi tekijäksi pandemian aikana. Mikäli viranomaistoimijoihin ei luoteta, ei heiltä saatuun informaatioon uskota. Tämän takia keskinäinen vuorovaikutus esimerkiksi kielellisten vähemmistöjen kanssa on erittäin tärkeää kriisiviestinnän onnistumiseksi.

   Viime aikoina vahvistuva polarisaatioon pyrkivä loukkaava viestintä erilaisilla areenoilla ja erityisesti sosiaalisessa mediassa luo lisää pelkoa ja epävarmuutta ennestään marginalisoitumisvaarassa olevien henkilöiden keskuudessa. Samoin disinformaatio näyttäisi tavoittavan syrjäytymisvaarassa tai yhteiskunnan erilaisista osallisuuksista vailla olevat ryhmät.

3. **Kaikkien perustarpeista (ei toiveista) huolehtiminen mukaan lukien turvallisuuden tarpeet** sosiaalisesta tai taloudellisesta asemasta huolimatta. Mikäli peruspalvelut muiden turvaverkkojen kanssa yhteistyössä ei pysty takaamaan perustarpeiden tyydytystä, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ihmisryhmät menettävät luottamuksen yhteiskuntaan.

   Huomionarvoista on, että Venäjän hyökkäyssotaa pakenevien ukrainalaisten tarveisiin on vastattu nopeasti kaikilla tasoilla. Välittömän turvallisuuden tunteen saavuttamisen lisäksi on panostettu hyvän asettumisen ja kotoutumisen tukemiseen koulutukseen ja työelämään pääsyn helpottamiseksi. Tämä on toisin kuin vuonna 2015 aikana tulleiden kohdalla, jolloin lainmuutokset (kattava maksuttoman

oikeusavun puuttuminen), kohtuuttoman pitkät odotusajat ja kaikilla tasoilla tapahtuva vihapuhe suojelun tarpeessa oleville henkilöille murensi luottamusta vastaanottavaa yhteiskuntaa kohtaan. Luottamuksen murenemista tapahtui myös turvapaikanhakijoita auttaneiden kansalaistoimijoiden ja monien lähityöntekijöiden taholta.

4. **Luottamus jokaisen henkilön potentiaalin ja konkreettisten mahdollisuuksien luominen sen käyttöön ottamiseksi**. Luottamus omaan kyvykkyyteen ja mahdollisuuksiin syntyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Tulevaisuuteen liittyvän toivon perustana on, että henkilön on myös itse uskottava omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. Esimerkiksi sukupolvien ketjussa syrjäytyneet tai vaikeasti traumatisoituneet tarvitsevat enemmän positiivisia kokemuksia oman potentiaalin tunnistamiseksi kuin valmiiksi omaan kyvykkyyteensä uskovat henkilöt. Mikäli henkilön usko omiin mahdollisuuksiin on mennyt, tarvitaan positiivisia kokemuksia yhteiskunnan eri toimijoiden taholta. Keskeisessä asemassa viranomaisten lisäksi ovat myös kansalaisyhteiskunnan verkostot.

Mikäli aiemmat kokemukset politiikasta ja viranomaistoiminnasta ovat yksinomaan negatiivisia, tarvitaan korjaavia kokemuksia luottamuksen synnyttämiseksi tai palauttamiseksi. On huomionarvoista, että pakotetun muuton kautta saapuneet henkilöt ovat saattaneet luottaa länsimaalaisen yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Uudessa yhteiskunnassa koettu vihapuhe, pitkät oleskelupiin liittyvät odotusajat tai palveluista ulosjääminen kadottaa olemassa olevan luottamuksen. Menetetyn luottamuksen takaisin saaminen on työlästä ja siksi luottamuksen ylläpitämiseen tähtäävä politiikka on keskeistä.

Luottamusyhteiskunnan rakentamiseen ja ylläpitämiseen tähtäävällä politiikalla on kauaskantoiset myönteiset vaikutukset talouteen.